

KORKUT'UN DESTANSI MİRASININ İNCELENMESİNDE YENİ MESELELER: SAHTECİLİK VE SAHTE DEĞİŞTİRMELER*

New Questions in the Examlnation of Korkut's Epic Heritage: Forgery and Fake Replacements

Prof. Dr. Tınısbek KONIRATBAY**

Dr. Jılbek KERİMBEK***

Asia DARKENBAYEVA****

Doç. Dr. Nartay BEKMOLDİNOV*****

Doç. Mayra SULTANOVA*****

ÖZ

Korkut ismi, uzun zamandır bilim dünyasının ilgisini çekmektedir. Eski Oğuz boylarıyla ilgili Türkçe konuşan birçok halkın folklorunda, Oğuz kahramanlarının kahramanlıklarını anlatan Korkut hakkında efsaneler mevcuttur. Efsanevi Korkut'un müzikal ve destansı mirası, 19. yüzyılın ortalarından itibaren incelenmektedir. Rusya, Türkiye, Azerbaycan, Türkmenistan ve Kazakistan'daki bilim insanları, Oğuz döneminin ana destansı yapıtı olan "Dedem Korkut'un Kitabı" ile ilgili sorunları vurgulayan çok sayıda çalışma kaleme almıştır. Efsanevi Korkut adıyla ilişkilendirilen edebi eserler, dünya çapında ün kazanmıştır. Oğuzca yazılmış olan "Kitâb-ı Dede Korkut Alâ Lisân-ı Tâife-i Oğuzân" (Dresden) ve (Vatikan)'ın günümüze ulaşan her iki versiyonu da bilimsel düşüncenin odak noktası olmaktadır. Destandaki bazı bilgilerin ve isimlerin fazlalığı, halk bilimcilerin giderek daha fazla ilgisini çekmektedir. 20. yüzyılın başlarındaki Kazak folklorunda Sovyet ideolojisi, Korkut'un destansı mirasının gelişimine yasak getirmiştir. Ayrıca 20. yüzyılın ortalarına doğru Oğuz kahramanlık destanı feodal dönemin bir eseri olarak değerlendirilmiştir. Bu nedenle Oğuz kökenli bazı halklar, bu yapıtı şiddetle reddetmiştir. Korkut, Oğuz boyunun temsilcisidir. Bununla birlikte, adı Kazak folklorunda uzun süredir yer almaktadır. 1917 Devrimi'nden önce bile, ünlü etnograflar tarafından Korkut'un mezar taşıyla ilgili çeşitli efsaneler kaydedilmiştir. Kazak bilim insanları, 70'lerin başında Korkut ile ilgili folklor materyallerini incelemeye başlamıştır. Bu konu ilk olarak V. V. Bartold tarafından *Dedem Korkut'un Kitabı*'nı Kazakçaya çeviren Profesör Avelbek Konratbayev tarafından dile getirilmiştir. Son yıllarda, özellikle bağımsızlığın benimsenmesinden sonra halk bilimciler, müzikologlar ve icracı müzisyenler bu soruna odaklanmıştır. Efsanevi Korkut'un yeni bulunan mirası-yaylı çalgı için müzik besteleri – kılkopuz hakkında tartışmalar başlanmıştır. Güvenilir kaynaklara başvurmayan ve Korkut'a atfedilen yeni keşfedilen müzik bestelerinin kökenini tartışmayan yazarlar, oldukça ayrıntılı araştırmalarını makale ve hatta kitap olarak yayımlamışlardır. Uluslararası yayınlardaki eleştirel materyallere rağmen, Dede Korkut üzerine bilimsel temele dayanmayan bilgiler veren araştırmacılar çoğalmaktadır. Korkut mirasına ilişkin sorular, kökeni ayırım gözetmeyen her türden uzun masallarla doludur. Bu çalışmada, son yıllarda yerli ve yabancı basın sayfalarında yayımlanan çok sayıda çalışmanın bilimsel analizinin yapılması amaçlanmıştır. Korkut adıyla ilgili efsanelerin sayısını çoğaltmakla ilgilenen bazı yeni yazarların bireysel eserleri özel bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Bu bağlamda makale, Kazak Korkut efsanesinin klasik versiyonu 19. yüzyılın ikinci yarısında V. Velyaminov-Zernov tarafından yayımlandığı vurgulamaktadır. Metnin varlığına rağmen, bu efsane bazı yazarlar tarafından serbestçe yorumlanmıştır. Bir zamanlar A. Zhubanov tarafından orijinal kaynağa atıfta bulunulmadan yayımlanan başka bir efsane de detaylı çalışma gerektirmektedir. Bu çalışma, Korkut'un musiki ve destan mirasına ilişkin bilimsel problemlere dayanmaktadır. Korkut'un müzik mirasına ve bunlarla

- * Geliş tarihi: 12 Şubat 2022 - Kabul tarihi: 25 Aralık 2022
Koniratbay, Tınısbek vd. "Korkut'un Destansı Mirasının İncelenmesinde Yeni Meseleler: Sahtecilik ve Sahte Değiştırmeler" *Milli Folklor* 138 (Yaz 2023): 154-165
- ** Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, Spor ve Sanat Fakültesi, Sanat Bölümü, tynysbek55@mail.ru, ORCID ID: 0000-0003-3012-5966.
- *** Al-Farabi Kazak Millî Üniversitesi, Doktora Öğrencisi, zhylbek1974@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-1490-3548.
- **** Kazak Millî Kızlar Pedagoji Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, Müzik Bölümü, muza4740@mail.ru, ORCID ID: 0000-0002-4748-0238
- ***** Temirbek Jürgenov Kazak Millî Sanat Akademisi, Geleneksel Müzik ve Sanat Bölümü, nartaybekmoldinov@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-4877-3702.
- ***** Kazak Millî Kızlar Pedagoji Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, Müzik Bölümü, sultanova.m67@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-8187-0339

bağlantılı efsanelere hâkim olmanın aşamalarını vurgulamaktadır. Analitik, karşılaştırmalı analize ve birincil kaynaklara odaklanılmaktadır. Temayı geliştirme sürecinde Korkut'un müzik mirasının gelişiminin başlangıcından bu yana meydana gelen bütün değişimler tespit edilmiştir. Müzikal yaratımlarıyla bağlantılı olarak ortaya çıktığı iddia edilen efsaneler de incelenmiştir. Hermeneutik analiz sayesinde Korkut'a atfedilen müzik ezgileri de gözden kaçmaktadır. Daha önce bilinmeyen birincil kaynakların güvenilirliğine özellikle dikkat çekilmektedir. Aynı zamanda bu ezgilerin sanatsal özellikleri ve bilimsel önemi de analiz edilmektedir. Ancak son yıllarda yabancı bilimsel yayımların sayfalarında Korkut'un müzik mirası hakkında çeşitli makaleler yayımlanmıştır. Kazak folklorunda korunduğu iddia edilen Kazak folklorunun ufkunda daha önce bilinmeyen efsaneler ortaya çıkmıştır. "Korkut" adının hayranları, bu olgunlaşmamış entrikaları efsanevi Korkut adıyla ilişkilendirmeye çalışmaktadır. Ayrıca bazı araştırmacılar, Korkut'un sadece Türk dünyasının değil, dünya biliminin de bildiği müzik mirasından bahsetmeye başlamıştır. Araştırmacılar tarafınan 20. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış, "sarı" ve "sarnau" müziklerinin kaydedildiği Nişan Şamenulu'nun dinî ve tasavvufî ezgilerine birincil kaynak olarak başvurmaya başlanmıştır. Bu kapsamlı ifadeler, günümüze ulaşmayan kopuz üzerindeki asırlık icra geleneği dikkate alınmadan ifade edildiğinden, makale Şamenulu Nişan'ın müzikal ve dinî ezgilerinin kökenini belirlemeye çalışmaktadır. Orta Çağ dönemine ait Korkut'un daha önce bilinmeyen müzik mirası tüm dünyaya tanıtılmıştır. Üstelik efsanevi Korkut ile hiçbir ilgisi olmayan bu ezgiler, Orta Çağ antikitesinin somut olmayan kültürel mirasının bir örneği olarak UNESCO listesine dâhil edilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Korkut, Nişan, kopuz, sarın, küy, destan ve efsane, sahtecilik.

ABSTRACT

The name of Korkut has long attracted the attention of the world scientific community. In the folklore of many Turkic peoples related to the ancient Oghuz tribes, there are legends and myths about Korkut, which describe the heroic deeds of the Oghuz heroes. The legacy of the legendary Korkut's music and epic has attracted the attention of researchers since the middle of the 19th century. Scholars from Russia, Türkiye, Azerbaijan, Turkmenistan and Kazakhstan have written a wide number of research papers, which highlighted the problems associated with the main epic legacy of Oghuz antiquity – "The Book of Dede Korkut" or "The Book of Korkut Ata". The literary artifacts associated with the name of the legendary Korkut have gained worldwide fame. Both versions of the Oghuz manuscript "Kitab-ı Dede Korkut Ala Lisan-ı Taife-i Oğuzan" (Dresden) and "Hikâyat-i Oğuznâme-i, Kazan Beğ ve Gayrı" (Vatican), which have come down to us, are now the focus of scientific consideration. The abundance of cognitive information and onomastic names in the epic increasingly attracts the attention of folklorists. It is no secret that in the Kazakh folklore of the early 20th century, the Soviet ideology imposed a ban on the development of the epic heritage of Korkut. Moreover, closer to the middle of the 20th century, the Oghuz heroic epic was evaluated as a creative product of the feudal era. For this reason, some peoples of Oghuz origin openly ignored the folk heritage. Korkut is a representative of the Oghuz tribe. In addition, his name has existed in Kazakh folklore for a very long time. Even before the 1917 Revolution, several legends about the Korkut tombstone were recorded by famous ethnographers. Kazakh scholars began to study folklore materials about Korkut at the turn of the 1970s. This topic was first voiced by Professor Auelbek Konratbayev, who published several articles, then translated V. V. Bartold's edition of "The Book of my grandfather Korkut" into Kazakh. In recent decades, especially after the gaining of independence, folklorists, musicologists, and performing musicians have begun to deal with this problem. It got to the point that some of them started talking about the newly found legacy of the legendary Korkut - musical compositions for the bowed instrument - kylkobyz. Without referring to reliable sources, without arguing the origin of the newly discovered musical compositions attributed to Korkut, individual authors began to publish their rather detailed research in the form of scientific articles and even books. Despite the existing criticism in international publications, the wave of pseudo-researchers is growing. The questions related to the heritage of Korkut are overgrown with all sorts of tall tales of indefinite origin. This article attempts to conduct a scientific analysis of numerous studies published in the recent years on the pages of both foreign and local press. The works of individual novice authors who are engaged in inflating the number of legends associated with the name of Korkut are subjected to special consideration. In this regard, the article emphasizes that the classic version of the Kazakh legend of Korkut was published by V. Velyaminov-Zernov in the second half of the 19th century. Despite the presence of a published text, this legend has been freely interpreted by individual authors. Another legend, once published by A. Zhubanov without reference to the original source, also requires close study. This article is based on scientific problems related to the music and epic heritage of Korkut. It highlights the stages of mastering the musical heritage of Korkut and the legends associated with them. Much attention is paid to detailed, comparative analysis and the study of primary sources. In the process of developing the theme, all the changes that have occurred since the beginning of the development of the musical heritage of Korkut are identified. The legends that allegedly arose in connection with his music are also subjected to scientific analysis. Through the prism of hermeneutical analysis, the musical melodies attributed to Korkut are also studied. A special attention is drawn to the reliability of previ-

ously unknown primary sources that have begun to enter scientific realm. At the same time, the artistic features and scientific significance of these musical tunes are analyzed. Only in recent years, several articles about Korkut's musical heritage have been published on the pages of foreign scientific publications. They have become the focus of this article. In the recent years previously unknown legends, which have been claimed to be preserved in Kazakh folklore, have appeared in the literature. The admirers of Korkut's name are trying hard to connect these immature plots with the name of the legendary Korkut. Moreover, some researchers started talking about the musical heritage of Korkut, which is not known not only to the Turkic world, but also to the scientific world. As the primary source, they began to refer to the religious and mystical tunes of Nishan Shamenuly, who lived in the second half of the 20th century, from whom the musical tunes "saryn" and "sarnau" were recorded. This article attempts to determine the origin of the music and religious tunes of Nishan, because the aforementioned sweeping statements are circulated without taking into account the centuries-old performing tradition of the kobyz, some of which has not even reached our times. Without much detailed research so-called previously unknown musical heritage of medieval Korkut have been introduced to the whole world. Moreover, these same tunes, which have nothing to do with the legendary Korkut, were included in the UNESCO list as an example of the intangible culture of medieval antiquity. All these questions formed the main problem of the given article.

Keywords

Korkut, Nishan, kobyz, saryn, kui, epic and legend, forgery.

Giriş

Dede Korkut'un müzik mirası hakkında uzun yıllardır müzikolog, halk bilimci, kopuzcu ve bu eserle ilgilenenler arasında bilimsel tartışmalar devam etmektedir. Hatta son zamanlarda medeniyet temsilcilerinin, halk bestekârı İhlas Dükenov'un (1943-1916) küy gibi enstrümantal eserlerini kopuz için yazılan sarın ve sarnau gibi nağmelerle karıştırmaya başladığı görülmektedir.

İlk bakışta her şey anlaşılır gibi gözükmemektedir. Efsanelere göre Şamanist Korkut, bir baksıdır ve kopuzuyla mistik içerikli dinî nağmeler çalmaktadır. İhlas ise halkın içinden çıkmış bir bestekârdır ve kendisinden sonra yaylı çalgı olan kopuz için ondan fazla küy yazarak bırakmıştır. Birincisi, müzik folklorunun erken döneminin temsilcisi, ikincisi ise 19. yüzyılın halk enstrümantal müziğinin temsilcisidir. Fakat meselenin bu yönden açıklanması herkes için uygun değildir. Bu konuda en çok tartışanlar için uzmanları halk bilimciler ve müzikologlar değil; gazeteciler, filologlar ve geleneksel müzik sanatçılarıdır. Onlara göre Korkut, yaylı kopuz için birçok eser yazmış bir bestekârdır. Efsanevi Korkut'un kaydedilmiş etnografik müzik örneklerinin hatta Korkut'un tarihî bir şahıs olduğuna dair bilgilerin bulunmaması yadsınmamaktadır. Tarihi müzik belgeleri bulunmamasına karşın 20. yüzyılın sonunda yaşayan Nişan Şamenu-ly'nın mistik nağmeleri, Korkut'a aitmiş gibi gösterilmeye çalışılmaktadır. Bu durum, onların Korkut'un ve İhlas'ın farklı tarihî devirlerde yaşadıklarını göz ardı etmekten kaynaklanmaktadır. Çünkü birincisi Oğuz döneminin kâhin ozanı, ikincisi Kazak halkının enstrümantal müziğinin temsilcisidir. Her ikisi farklı gelişme safhalarını temsil etmektedir.

Çoğu kişi, Kazakistan'ın müzik tarihinin incelenmesinde oldukça çetin meselelerin ortaya çıktığını bilmemektedir. Bu durum, Almatı UNESCO ofisinin (<https://ich.unesco.org>, heri, 24.01.2019) adlı evraka imza atmasıyla ilgilidir diyebiliriz. Kazakistan ile ilgili evrakta "Dede Korkut mirası (destan, halk efsaneleri ve müzik, 2018)" adlı bir bölümün bazı maddeleri üzerinde düşünmeye ve tartışmaya yönlendirdi.

Üçüncü "müzik" maddesinde bilimsel açıdan ispat edilen bilgiler yerine sahtecilik izlerini taşıyan bilgiler bulunmaktadır. Hemen burada belirtmek gerekir ki, halk bilimci ve etnograflardan A. V. Zatayeviç, B. G. Erzakoviç, T. Bekhojina, B. Karakulov ve başkaları tarafından Korkut'un yaylı kopuz için yazdığı küyler tespit edilmemiştir.

Korkut ile ilgili olarak Orta Çağ'ın "Kitâb-ı Dede Korkut Alâ Lisân-ı Tâife-i Oğuzân" adlı yazılı yapıtı bilinmektedir. Ama son yıllarda bu konu, araştırmacıların dikkatini daha çok çekmeye başlamıştır. Zamanında A. Konıratbayev tarafından Dede Korkut Kitabı'nın edebî çevirisi yapılmış (Konıratbayev, 1986: 164), 2019 yılında ise Dresden metninin çevirisi yayımlanmıştır (Joldasbekova ve Şadiyevoy, 2019: 687). 19. yüzyılın ortasından başlayarak Rus şarkiyatçıları tarafından Korkut hakkında kısa efsaneler yazıya geçirilmeye başlanmıştır. Esasında bu bilgilerin yazıya geçirilmesiyle sözlü efsanelerin sayısının azalması beklenmiştir. Zira eski folklor ortamının olmaması efsanelerin yeni anlatımlarla zenginleşerek çeşitlenmesini önlemiştir. Gerçekte ise aksi bir gidişat görülmektedir. Korkut hakkındaki efsaneler gittikçe çoğalmaktadır.

Efsaneleri ve önceden bilinmeyen Korkut'a atfedilen müzik eserlerini esas alarak Türkologların efsanevi Korkut'u daha derinden tanıyacakları söylenebilir mi? Korkut'un kim olduğu hâlen bilinmemektedir. O tarihî bir şahıs mı yoksa Türk halkının geleneksel folklorunda oluşmuş ortak bir karakter midir? Bilim insanları onun tarihî prototipi hakkında ne düşünmektedir? Bu sorular henüz yanıtlanmamıştır.

Son yıllarda Korkut araştırmacılarının çoğu, Korkut'un kopuz çaldığını iddia ettikleri müzik eserlerini aktif bir şekilde yaygınlaştırmaktadır. Bu meseleyi, bilimsel yönlemlere dayandırarak inceleyen araştırmacı sayısı çok azdır. Bu yüzden bu çalışmada Korkut'un daha önce tanınmamış müzik eserlerinin bilimsel keşfini değil, daha önce hep bahsedilen temelsiz propaganda üzerinde durulmuştur.

Kaynakça Araştırması

J. O. Abikenov'un Korkut'un Şamanı geleneklerle olan bağlantısını belirlemeye çalıştığı "Korkyt Ata and Shamanic Values" çalışması, örnek gösterilebilir. Araştırmacı, daha çok özet ve tasvir nitelikli makalesinde sadece efsanelerle yetinmeyip aynı zamanda bilimsel olarak Korkut'a ait olduğu henüz kanıtlanmamış "popüler müzik nağmelerine" de yer vermektedir. Senkretizm teorisinin bilimsel varsayımlarını değerlendirmeden, "Şamanın profesyonel bir müzisyen" olduğunu iddia etmektedir (Abikenov, 2021: 53). Bunun gibi ampirik karakterli edebî yorumlar, Korkut'a ait olduğu söylenen kopuz küyelerinin tarihini belirlemek gibi bilimsel meselenin çözülmesine yardım etmemektedir. Makale yazarı, kopuz çalgısını tanımlarken ve semantiğini açıklarken daha önce bu makalenin yazarının paylaştığı düşünceleri kendince yorumlamaktadır. Abikenov, Kazak halkının "Korkut", "Korkut sarını", "Kökbuha", "Jelmaya", "Akku" gibi küyelerin Korkut'a ait olduğunu hiçbir delil getirmeden söylemektedir.

"Kazakların hepsi onun kusursuz küyelerini büyük bir coşkuyla dinlemeye alışkındır. Korkit hayatı boyunca kopuz çalarak yüz yıl yaşamıştır. Bütün dünya Korkit küyünü dikkatle dinler. Korkit küyünü dinlemek için kuş uçmayı, rüzgâr esmeyi bile durdurdu" (Abikenov, 2021: 53) cümlesiyle tamamlamaktadır. Aynı yaklaşım, J. A. Aytmuhambet'in "Korkit ata v kazahskom folklore i literature" (Aytmuhambet, 2016: 59-63) adlı makalesinde görülmektedir. Bu makalede genel olarak Korkut hakkında efsaneler, mitolojik dünya görüşü, bazı Kazak şairlerin ve tiyatrocuların edebî eserleri gözden geçirilmektedir. Filolojik ve kültürel özet, çalışmamızın konusu olan sorunla bağlantılı değildir.

T. A. Anikeyeva, "Kitab-i Dedem Korkut Kak Pamyatnik Knijnogo Eposa" adlı çalışmasında "Oğuzlar'ın Orta Çağ döneminin tarihî tanıtımının yapıldığını belirtir. Türkiye folklorunun diğer türlerle arasındaki paralellikten hareketle Oğuz hikâyelerinin yazıya geçirilmesinin 15. yüzyılda başladığını savunur (Anikeyeva: 2015: 114). Oğuz destanındaki ayrı hikâyelerin incelenmesi edebî açıdan sonradan yapılmaktadır. U. A. Nabiyeva'nın dikkat çeken çalışmasında "Ozanların olayları geçmişte yaşanmış" olarak

anlattıkları ve farklı dönemlerin tarihî olaylarını ustalıkla bir sıraya koydukları ifade edilir (Nabiyeva, 2014: 127).

Michael E. Meeker “The Dede Korkut Ethic” adlı makalesinde adım adım İslam’ı kabul eden Oğuz Türkmenlerin tarihine dikkat çeker. Oğuz destanının temelinde bulunan hikâyelerin tahlilini yaparken onların en geç 13. yüzyılda ortaya çıktığını ileri sürer (Michael, 2009: 395-417). J. O. Abiken, J. A. Aytmuhambet, T. A. Anikeyeva, M. E. Meeker çalışmalarından biri tasvir edici ve çağdaş, diğeri filolojik, üçüncüsü ise tarihî özet niteliği taşımaktadır. Bu yüzden Korkut’un müzik mirasından hiç bahsedilmemektedir. Araştırma yöntemleri de oldukça farklıdır. Korkut’un müzik mirası R. Alimbekov ve A. Kazakbayev’in “One Historical Truth in the Korkyt Legend” adlı makalesinde de incelenmiştir. İçinde küyler ve bu küylerin ortaya çıkmasıyla ilgili sözde efsaneler anlatılmaktadır. Adı geçen makalenin araştırmacıların diğeri çalışmalarında da yayımladıkları kaynak bilgilerin eş zamanlı ve art zamanlı incelenmesi çok sayıda bağdaşmazlıkların, yanlışlıkların ve çarpıtılmış bilgilerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Yazarların Jirmunskiy’nin bu görüşünü kabullenmedikleri dikkatimizi çekmektedir. Bazı folklor karakterlerinin derleme nitelikli olduğunu göz ardı ederek, bu araştırmacılar “efsanelerin Korkut’a tarihî bir şahıs niteliği kazandıran değerli birer kaynak olduğunu” (Alimbekov ve Kazakbayev, 2019: 163-164) öne sürmektedirler. Bu oldukça iddialı bir çıkıştır. Bilimsel açıdan kökeni hâlâ açıklanamayan efsanelerin ve Korkut’un kopuz küyelerini deneysel şekilde tasvir ederken makale yazarları çelişkili görüşler ortaya attıklarının farkında değillerdir. Bir yandan Korkut’un müzik mirasının olduğunu iddia ederek bazı küylerin içeriğini derleme yöntemine dayandırmakta, diğeri taraftan da Korkut’un müzik mirasını yeniden “Kazak ve Türkmen” topraklarında canlanmasını istemektedirler.

Korkut, şayet eski Oğuz dönemini temsil ediyorsa Azerbaycan ve Anadolu Türklerinin müzik kültürü neden hesaba katılmamaktadır? Bu halkların hangisinde kopuzla destan anlatma geleneği korunmuştur? Oğuz kökenli halkların hangisinde Korkut’un nağmeleri hâlâ çalınmaktadır? Bu tür yüzeysel iddiaların sonucu tartışmalıdır. “Yeni neslimizin temsilcileri bunun gibi üstün körü araştırmacıların temelsiz iddialarına dayanarak ve ellerinde gerekli bilimsel delilleri bulundurmadan Korkut’u bir zamanlar Kazak topraklarında yaşamış tarihî bir şahıs gibi göstermeye başladılar” (Türkistan Mejdnunarodnaya, 2000: 436). Kazakistan Millî Ansiklopedisi’nin 6. cildinde Korkut’un yaşadığı varsayılan dönemi için iki tarih verilmektedir: 7-8. yüzyıl ve 9-10. yüzyıl. A Margulan eski Türk döneminden bahsetmişse, A. Konıratbayev bu dönemin bozkırda Oğuzların üstünlük sağladığı döneme ait olduğunu tahmin etmektedir¹.

Kazak bilim adamları arasındaki görüş farkının sebebi nedir? Maalesef, bu meseleyle az kişi ilgilenmektedir. Korkut döneminin iki tarihli olduğu ancak böyle açıklanabilir. A. Margulan’ın varsayımı ise (7-8. yüzyıl) gerekli tarihî ve etnik bilgilerle desteklenmemiştir. Eski yazılı Türk abidelerine göre Oğuzlar Altay’da (Ergenekon) görünmektedir. Fakat A. Konıratbayev “Dede Korkut Kitabı’na” dayanmaktadır (Kazakhstan Natsionalnaya Ansiklopediya, 2004: 56). Buna rağmen iki bilim adamının görüşleri çeşitli tarih ve kültür içerikli derleme kitaplarında paralel olarak yayımlanmıştır (Kultura Kazahstana, Ansiklopedičeskiy Spravočnik, 2010: 366; Literatura Kazahstana, Ansiklopedičeskiy Spravočnik, 2010: 294).

Araştırma Yöntemleri

Korkut mirasının hermeneutik meselelerinin incelenmesi üzerine yazılan makalede metodolojik sorunlara değinilmekte, folklor a ait yöntemlere başvurulmaktadır. Çalışmada yapılan mukayeseli genetik tahlil dışında incelenmekte olan meselenin kaynakça

hazinesiyle ilgili genel metodolojik yöntem kullanılmıştır. Ayrıca efsanelerin ve nağmelerin mukayeseli tahlili yapılmıştır. Korkut'un müzik eserlerine bağlı olarak yayımlanan efsaneleri düzenleme ilkesine sıkı bir şekilde başvurulmuştur.

Kazak folklorunda Korkut hakkında deneysel bilgiler az değildir. Birkaç Şarkiyatçı onları kaydetmiştir. Mesela ilk araştırma yapanlardan V. Velyaminov-Zernov Korkut hakkındaki efsaneyi yayımlamıştır. Ama aynı efsane kaynağı belirsiz ilavelerle gittikçe zenginleşmektedir. Bu tür efsanelerin tahlili için aşağıdaki metin örnek gösterilebilir:

Horhut iki kulaç boyunda biriydi (harabeye dönüşmüş mezarda bulunan çamur tabut gerçekten iki kulaç boyutunda). Tabutun hepsi mezarın içine sığmadığı için bir yarısı duvar dışına bırakılmış. Önceleri dünyanın bir ucunda yaşıyordu ve bir gün rüyasında birkaç kişinin mezar kazdığını gördü. Evliya: "Kimin mezarı bu?" diye sorduğunda, "Evliya Horhut için" diye cevap verdiler. Endişelenen Horhut, ölümden kaçmak ve yaşamak için dünyanın öbür ucuna taşındı. Orada aynı rüyayı gördü. Şafak sökünce tekrar yola çıktı. Böylece hep aynı rüyayı gören evliya, dünyanın dört köşesine sığınarak gezdi. Nereye kaçacağını bilemeden umutsuzluk içinde yerin merkezine taşınmaya karar verdi ve bu kararı yerine getirdi. Merkez, evliya Horhut'un bedeninin yatığı Sır nehrinin (Sırderya – T.K.) boyu merkezi olarak çıktı. Ama meşhur evliyanın serüveni Sır'a taşınmasıyla bitmedi. Yer merkezinde aynı rüyayı gördü. O zaman evliya kaderine karşı kurnazlık yapmayı düşündü. Karada huzur bulamayacağını anlayarak su üzerinde yaşamaya karar verdi ve Sır suyu üstünde döşemesini serdi. Orada devamlı dombra çalarak yüz yıl yaşadı ve sonra öldü. Mümin Müslümanlar bedenini alarak onu defnettiler (Pamyatnik s Arabsko-Tatatskoy Nadpisu v Başkırıi, 1859: 283-272).

V. Velyaminov-Zernov'un 19. yüzyılın ortasında yayımladığı efsaneyi, orijinaline tamamen uyumlu halini bu makalenin yazarı olarak yayımladık, üzerinde herhangi bir düzeltme yapmadık. I. Kastanie, A. Divayev, P. Lerh ve diğer Şarkiyatçıların sonraki çalışmalarında Korkut hakkındaki bilgiler, az değişiklikle yayımlanmaya başlamıştır. Yukarıda anlatılan efsanenin ilk metninde şu önemli detaya dikkat çekmek gerekir: Jelmaya ve dombıra. Efsanenin birinci varyantında Korkut'un devesi Jelmaya hakkında herhangi bilgi yoktur. Jelmaya, Kazak halkı tarafından sevilen bir hayvanın adıdır. Diğer Kazak efsanelerinde Jelmaya, Asan Kaygı'nın Jeruyık adlı devenin üzerine binip huzurlu mekânı aradığı anlatmasıdır. Ancak Korkut efsanesinin yazıya geçirilmiş bir efsane ve metnin az da olsa değiştirildiğini düşünmek zordur. Efsane hakkında herhangi bir düşünce, yayımlanmış metne dayandırılmalı ve efsanenin orijinali ile karşılaştırılmalıdır.

Aynı zamanda efsanede Korkut'un yaylı kopuzu değil, dombra çaldığı söylenmektedir. Çağdaş Korkut araştırmacıları bu bilgiyi tamamen görmezlikten gelmektedir. Fakat mesele bu değildir. Durum değişmişken bilimsel meseleleri çözmekte yeterli tecrübesi olmayan bazı yazarlar, yeni fırsatlardan yararlanmak istemiş ve daha önce duyulmayan Korkut'un kopuz için yazdığı müzik eserleri hakkında konuşmaya başlamışlardır. Bu tür bilgiler, sadece Kazakistan basınında değil son yıllarda İngilizce yayınlarda da gündeme gelmiştir.

Burada 21. yüzyıla kadar bilinmeyen az incelenmiş müzik kaynakları söz konusudur. Kazakistan, Türkmenistan, Azerbaycan ve Türkiye'deki folklorcular ile müzik araştırmacılarının hiçbiri efsanevi Korkut'un müzik eserlerinden bahsetmemişlerdir. Bu meselenin az incelenmesine rağmen kopuzcular, 20. yüzyılın yarısında yaşayan ve adı çok bilinmeyen Nişan Şamenulı'dan kaydedilen nağmelerin Orta Çağ'da yaşayan Korkut'un müzik mirasına ait olduğunu söylemeyi gelenek hâline getirmişlerdir. Böylesine iddialı bir varsayım, birincil bir kaynağa dayandırılmalıdır.

Nişan'ın müzik nağmelerini yaylı kopuz için yazılmış eserler olarak göstermek oldukça tartışmalıdır. Nişan'da mistik şiirleri olan şamancı icrayı duyuyoruz. Geçici olarak onlara şamancı geleneğin kalıntıları diyebiliriz. Bu kayıtlar, dijital bağlam olan Youtube'da yayımlandı ve tecrübeli bir araştırmacı için kayıttaki orijinal nağmelerle

Korkut'a atfedilen nağmeler arasındaki farkı anlamak güç değildir. Yayımlanan notlu metnin orijinal kayıta uymaması, onun sahte ve bilimle hiç alakası olmadığını gösterir. Ama Korkut'un müzik mirasının yeni çıkmış araştırmacıları bunda bir problem görmüyor ve temelsiz iddialarını bilimin son keşfi olarak ileri sürüyorlar. Bu tür iddialar, neden bu kadar zararlıdır? Böylece yabancı ve Cumhuriyet derecesindeki basında yayımlanan temelsiz iddialar, esasında toplumda Korkut'un aslında mevcut olmayan mirası hakkında yanlış bilgilerin yayılmasına neden olmaktadır. Bu durum, sadece bilimsel araştırmanın popülist iddialar arasındaki farkı göstermemekte, bununla birlikte çağdaş halk biliminde krizden bahsetmektedir. Aynı şekilde UNESCO da bu sahte bilgilerin Orta Çağ'da yaşayan Korkut'un manevi mirası olduğunu kabul ederek yorumsuz bir yaklaşım göstermektedir. Yaylı müzik çalgılarının tarihî ve kültürel sahnede ortaya çıkması daha geç dönemlere aittir. Bahsettiğimiz "Dede Korkut Kitabında" üç telli kolça kopuz (el kopuzu) çalgısının adı geçmektedir. Aynı yapı ve biçimde olan müzik enstrümanı günümüzde de Azerbaycan'ın müzik kültüründe hâlâ kullanılmaktadır.

Birçok Türk halklarında Kazak kopuzuna benzeyen müzik enstrümanına rastlamaktayız: Kırgızlar'da *komuz*, Hakaslar'da *homus*, Azerbaycanlılar'da *kolça kobuz* gibi. Birbirinden biçimiyle ve sesiyle farklı olan Kazakh halkının müzik çalgıları arasında "kopuz" terimiyle ilgili birçok adlandırmayı görüyoruz: *kobız, kılkobız, şankobız, jelkobız, jezkobız, meskobız, narkobız*. "Kılkobız" teriminin kullanılmaya başlanması 20. yüzyılın 1930'lu yıllarında üç veya dört telli prima-kobuzun geliştirilmesine bağlıdır. Bazı Korkut araştırmacıları ve kopuzcular, yaylı kopuzun gelişme safhalarından gereken bilgiye sahip olmaksızın ve de kelimenin etimolojisi ve semantiğine bakmaksızın, Türk halklarındaki enstrümantal müziğin devirler içinde şekillenmesine aldırma maksızın Nişan'ın dinî ve mistik nağmelerini Orta Çağ'da yaşayan Korkut'a atfetmekte ısrar etmektedirler.

M. JarKinbekov sözde Nişan'dan kaydedilmiş Korkut'a ait olan enstrümantal müzik eserlerini "Elim-ay" adlı derleme kitabında yayımladı (Divayev, 1992: 15). Burada Korkut'a telif hakkı verildiğine dikkat edilmelidir. Eserler toplamının müellifi Orta Çağ'da yaşayan Korkut'tur. Oysa onun 10. ve 11. yüzyıllardaki enstrümantal müziğiyle olan ilişkisi, müzikologlar tarafından hâlâ ispatlanmamıştır. Not defterini kaydın orijinaliyle karşılaştırırken farkın büyük olduğunu tespit etmek güç değildir. "Elim-ay" derleme kitabında Korkut'a atfedilen kopuz küyelerinin hepsi maalesef bildiğimiz bir sahtecilik içerir. Kitabı yazan kişi her yerde halk bestekârı İhlas Dükenul'nın (1843-1916) kopuz için yazdığı eserlerinden parçalar ve enstalasyonlar kullanmaktadır. Hatta Nişan'ın anlattığı efsanelere de kendinden bir şeyler katmıştır.

Neticeler ve Tartışmalar

İlk yorumumuz yayımlanmış müzik ve şiir metninin (notlu ve edebî metni) kayıttın orijinaliyle uyumlu olmamasıyla ilgilidir. Müzik eserleriyle beraber hacmi gittikçe büyüyen hikâyeler, küyelerin içeriğine bağlı olarak efsanelere dönüşüyor. Her defasında bu efsanelerin orijinalle olan farkının gittikçe büyümesi paradoks yaratıyor. Örnek olarak birkaç metin incelenebilir: "*Auppay*". Nişan'ın orijinal metniyle tanışalım: *Korkut yürürken Türkmen bir kadın Allah diyerek elindeki çocuğuyla onu nehrin suyuna koydu ve "Auppay" diye tekrar ediyordu. Buna da Korkut efsanesi demişler.*

Bu, zamanında Nişan tarafından söylenen metnin yaklaşık çevirisidir. Daha sonraki yayınlarda bu anlatım halk bilimin efsane türüne dönüşmüştür. Bu iki cümlelerin folklor ve edebî özü nerededir? Bu metinde efsaneye ait unsurlar bulmak mümkün müdür? Korkut'a atfedilen küyle ilgili bu metnin edebî özelliği nedir?

Efsaneler, mitler, masallar ve hikâyeler folklorun kısa nesir türüdür, yukarıda anlatılan metin ise hiçbirine ait değildir. Korkut efsanelerinde önem taşıyan ölümden kaçış kısmı da mevcut değildir. Efsanenin bir folklor türü olarak anlama, anlatım, öğretici gibi eğitici özellikleri yansıtılmamıştır. Bu metnin folklor açısından önemi nedir? Araştırmacılar, Korkut'a atfedilen şüpheli müzik eserlerini kullanarak bu metni hangi birincil kaynağa dayandırmaktadırlar?

“Auppay” küyüyle ilgili olarak anlatılmakta olan metin, “Elim-ay” derleme kitabında değişmiş ve orijinalinden belirgin bir şekilde farklılaşmıştır:

Bu küyün kendi sırrı vardır. Korkut kutsal halısını su üzerinde sererek oturduğunda Sırderya kenarına ellerinde bebek tutan bir kadın yaklaştı. Aç kadın memesini veremiyordu ve aç çocuk durmadan ağlıyordu. Kadın nehrin akımıyla ortada ilerlemekte olan Korkut'a yardım beklercesine baktı ve oğluna “auppay, auppay” diyerek avutmaya başladı. O zaman yardım edemeyen küycü anne sevgisini küyün müzik diliyle ifade etti:

“Canım benim,
Çocuk için endişelisin,
Açsın ama

Çocuğu nasıl kurtaracağımı düşünüyorsun” (Jarınbekov, 1987: 27-28).

Aynı efsanenin iki baskısı karşılaştırırken büyük farklılıklar kolayca görülmektedir: “*kutsal halısını su üzerinde sererek*”, “*aç kadın memesini veremiyordu ve aç çocuk durmadan ağlıyordu*”, “*yardım edemeyen küycü*” gibi ifadeler ve dörtlük, orijinal metinde mevcut değildir. Anlatının kitabın yazarı tarafından olabildiğince büyütülerek efsaneleştirildiği anlaşılmaktadır. Folklor teorisine göre efsane, nesir türüdür fakat buradaki şiir örneği, manzumdur. Bilgi teorisinde “sahteci bilgi” (fakelore) ve “yanlışlık” kavramları vardır. Şahit olduğumuz bu durum, iki kavramın hangisine aittir? Orijinal metnin bilerek değiştirilmesi mi yoksa kitap yazarının hatası mıdır? Maalesef, “Auppay” efsanesinin tarihi burada bitmemektedir. Yukarıda M. Jarınbekov'un değiştirilmiş kitabıyla orijinal metnin karşılaştırmalı tahlilini yaparken kopuzcu A. Kazakbayev'in *Korkut Ata: Legendi i Küyi* adlı kitabında aynı efsanenin üçüncü varyantına rastlıyoruz. İlk ikisi Nişan'ın varyantı, üçüncüsü ise A. Seydimbekov'un anlatımıdır. A. Kazakbayev “Auppay” efsanesinin ikinci varyantı olarak şunu anlatır:

Dünyayı gezerek ölümün olmadığı yeri bulamayan Korkut kendi topraklarına döner ve Sırderya nehrinde halısını serer ve kopuzunu çalar. Kopuz çaldığı sırada ölüm ona yaklaşmazdı. Kopuz sesinin duyan çocuklu bir kadın nehir boyunda durdu. Aç anne ne kadar çocuğunu memesıyla doyurmaya çalışsa da aç çocuk sütsüz ağlıyordu. Sırderya'nın ortasında oturan Korkut'a bakmakta olan kadın çocuğunu “auppay, auppay” diyerek avutur. Bu sahneyi Korkut küy diliyle anlattı (Kazakbayev, 2018: 66).

Burada Nişan kaydında olmayan bilgiler verilmektedir. Birçok detayın Korkut hakkındaki diğer efsanelerden alındığını anlamak zor değildir. A. Kazakbayev yazısının son kısmında M. Jarınbekov'un ilk makalesinden söz etmektedir. M. Jarınbekov, efsanenin iki varyantını anlatır, ama kaynağı aynıdır.

A. Kazakbayev tarafından “Auppay” efsanesinin üçüncü varyantı da anlatılmıştır:

Korkut'un Arka'dan gelen topal bir kadından çocuğu olduğu söyleniyor. Ama gece gündüz kopuz çalan Korkut, karısına ve oğluna hiç ilgi göstermedi. Onlar Sırderya boyunda yaşayarak Korkut için hep iyilik dilediler. Büyüdükçe anne sevgisiyle kanaat etmeyen çocuk, kopuz çalan babasına doğru ellerini uzatmaya başladı. Ellerini uzatarak babasına dokunmaya çalıştı. Korkut'un kalbi çarpıyordu. Ama kopuz çalmayı durdurursa ve nehir boyuna inerse ölüm kapanına düşeceğini biliyordu. Korkut sarılıp koklayamadığı için ona hüzünle baktı. Çocuğu avutmak için “Auppay” küyünü çalmaya başladı. Bu hikâyenin kanıtı olarak nesiller için “Auppay” küyi saklandı (Seydimbek, 2002: 265).

Nişan böyle bir hikâyeyi anlatmadıysa “Auppay” efsanesinin böylesine tam metni nereden alınmıştır? Yazar, kullandığı birincil kaynak hakkında neden bilgi vermiyor? Efsanenin üç varyantı nereden çıktı ki, biz kayıta bir tane olsun tam bir efsane bile

tespit edemedik. Suni olarak yapılan efsanelerden biri “Targıl tana”dır. Nişan’ın ilk varyantı şöyledir: “Korkut Jelmaya devesine biniyor. Deveye otururken etrafına bakın-maması söylendi. Allah’ın emriyle Jelmaya, dedi: “Korkut baba, etrafına bakınma. Bakarsan, kim bilir, Allah sana ev kurar mı?” Hayır, o etrafına bakınır. Ah efendim, bakmasaydınız, Allah sizi şimdi, Jelmaya’da oturdunuz, Allah gerçektir...” (Youtu-be.com).

Okuyucu, bütünüyle görebilmesi için metni kelime kelime çevirdik, birincil kayna-ğın anlatım şeklini koruduk. Nişan’ın anlattığı pek anlaşılmayan bu metin, “Elim-ay” yazarı tarafından biraz değiştirilmiştir, hatta kendisi ilaveler yapmıştır:

Korkut 40 yaşındayken kısa zamanda öleceği hakkında bir rüya gördü. Korkut, ölmek iste-medi. Ölümsüz hayatı aramak için Jelmaya devesi üzerinde yola çıktı. Dişi Tanrı bunu gör-düğünde meleklerle konuştu: “Eğer bu adam hiç ölümden bahsetmezse ebediyen yaşayacak. Eğer ömründen memnun olursa o zaman onu bırakacağız, ne kadar yaşamak nasip olursa o kadar yaşasın” dedi.

Jelmaya bunu duyduğunda dedi ki: “Eğer zenginlikten yüz çevirirseniz ve sadece hayatınız hakkında düşünmeyecekseniz, sizi ölümden kurtaracağım.” Ondan sonra Korkut’un içi hu-zurla doldu ve ölüm hakkında düşünmemeye çalıştı.

Bir gün Korkut, bozkırda Jelmayası üzerinde gezerken hayvanları güden çocuğa rastlar. Korkut’tan korkan ala buzağı sürüsünden ayrılır. Çocuk, buzağı peşinden koşmak istedi, ama ayağındaki kıymık onu koşturmadı, çocuk ağladı ve hayvana yetişemedi. Çocuğa acı-yan Korkut, hayvanı geri getirmeye çalışmaya başladı. Ama ne kadar çabalasa da buzağıya yetişemedi. Öfke içinde Korkut: “Öleceksem bile seni yakalayacağım!” diye bağırdı. Bu sö-zü duyan Tanrı, hayvanı taşa çevirdi. Hayvan, taşa dönerken şunları söyledi:

“Ben siyahtım,

Siyahtan doğan ala idim.

Memleketim Kazalı, bu dağ ölümüm oldu.”

Korkut, hayvanın dünyayla vedalaşmasını seyrederken ellerine kopuz aldı ve “Targıl tana” küyünü yarattı. Sırderay boyunda Korkut’a yapılan mezardan kuzeye doğru yüz kilometre ötesinde Targıl Dağı vardır. Dağ, bu efsaneyle ilişkilidir. Taşa dönen hayvan zamanla dağa dönüştü, diye efsane anlatır” (Jarkınbekov, 1987: 24).

Bir efsanenin iki varyantı olması hakkında ayrıca bilgi vermek gerekir. Birincisi, nereden çıktığı belirsiz ve efsaneye uygun olmayan şiirlere rastlamaktayız. Efsane, nesir türündedir, amacı hikâyeyi yüksek şiir üslubunda değil, mümkün olduğu kadar gerçekçi tarzda anlatmaktır. Kazalı toponimine gelirse onun çıkışı daha geç döneme aittir. A. Kazakbayev’in neşrinde efsane biraz kısaltılmıştır:

Korkut, 40 yaşına geldiğinde kısa sürede öleceğini öngörür. Ölümden kaçır ve Jeruyık bul-mak için Jelmaya’ya biner. O zaman Tanrı şöyle der: “Eğer ölümü kabul etmezse ebediyen yaşayacaktır”. Jelmaya bunu duyduğunda Korkut’a anlatır. Korkut, ölümü düşünmemeye ça-lışır.

Bir gün Korkut, hayvanları güden çocukla tanışır. Hayvanlardan biri, ala buzağı Korkut’tan korkarak sürüsünden ayrılır. Çocuğun ayağına diken saplanır. Korkut hayvanı sürüye geri getirmek için onu takip eder. Ama hayvan, taşa döndürür. Hayvan taşa bakarak şöyle konu-şur:

“Ben siyah idim,

Siyahtan doğan ala idim.

Memleketim Kazalı,

Bu dağ ölümüm oldu.” (Kazakbayev, 2018: 61-62).

Maalesef yazar, tekrar birincil kaynağı göstermemektedir. Bu yüzden efsanenin ne-reden çıktığı bilinmemektedir. Korkut’un 40 yaşında gördüğü kâhince rüyası, Jeruyık adlı mekânın arayışları, çoban çocukla karşılaşma, buzağının kaçışı, Korkut’un onu takip etmesi, buzağının taşa dönüşmesi gibi anlatılar, Nişan’da yer almamaktadır. Birin-cil kaynaktan bu hikâyeler yoksa birincil kaynağın gösterilmediği bu efsane, gerçek ola-rak kabul edilemez.

Sıradaki konu, “Tazı ulamasıdır”. Bu hikâyeye diğerlerinden farklıdır. Burada edebî metin, yok sayılır. Kopuz tellerinin yayla sağa sola yürütülmesiyle tazının sesi çıkarılır.

Kopuz çalmadan önce Nişan şöyle der: “Bu sahibini kaybeden dünkü köpeğin ulaması.” Bu kadar, başka şey söylemez. Bir cümleden ibaret metni birincil kaynakla uyumlu şekilde burada verdik. Bu cümleyi efsaneyle neler birleştiriyor? İcra eden kişi tarafından “Tazı uluması” olarak seslendirilen nağme derleme kitabında “Uşar ulumasına”, biricik cümle ise şöyle bir efsaneye dönüşmüştür:

Dul kadının biricik çocuğu vardı. O avcıydı. Onun herhangi hayvanı yakalayabilecek Uşar adlı köpeği ve rüzgârla rekabet edebilen hızlı atı vardı. Bir gün genç adam aniden öldü. O günlerin geleneğine göre ölen kişiyi defnettikten sonra insanlar başka yere göç ederlerdi. Yeni yere göç eden ihtiyar kadın, oğlunun yalnız dostu olan köpeğini aramaya başladı. Eski eve döndüğünde sahibinin mezarında ulayan köpeği gördü. Annesi ağlayarak şunları söyledi:

“Biricik evladımı kaybettim,

Kanatlarım kırılmış gibi.

Uşar, Uşar, ka, ka”

Evladımı kaybeden annenin ve sahibini kaybeden köpeğin sesleri birleşti. Korkut’un bu hikâyeye ilgili yarattığı küye “Uşar ulaması” derler (Kazakbayev, 2018: 22).

Burada orijinal kaynaktaki olan sapmaların birkaçını bulabiliriz. Birincideki köpeğin uluması burada kuş ulumasıyla değiştirilmiştir (Uşar mı?). Tazı, av köpeğidir. Uşar kelimesi ise Kazak folklorunda köpek için değil, bir dağ kuşu için kullanılır. Bu bilgi, Kazak halk bilimindeki nesir türlerde geçmektedir. Sonradan anlatılanların hepsi orijinal metinde yoktur, oysa “Elim-ay” derleme kitabının yazarı onları Nişan’dan kaydedilmiş birincil kaynak olarak göstermektedir.

Açıklanmış notlu metin hâlinde “Elim-ay” derleme kitabında yayımlanan ve orijinal sesiyle kaydedilen nağme isimlerinin mukayeseli tahlili kitap yazarı tarafından rasgele düzeltildiği için sapmaları net bir şekilde göstermektedir (Tablo: No 1):

Tablo: No 1

Tablo: No 2

Orijinalde (Nişan’ın icrası)	“Elim-ay” kitabında (M. Jarkınbekov’un yayını)
Auppay	Auppay
Aujar	Jelmaya
Akku	Konır
Başpay	Başpay
Tazı uluması	Uşar ulaması
Elim-ay	Korkut
Targıl tana	Targıl tana
Sarın 1	Sarın 1
Sarın 2	Sarın 2
Sarın 3	-
Dur, Anes	-
Çocuğunu kaybeden kadın	-

Listede bulunmakta olan “Korkut” adlı müzik eseri Nişan’da yoktur. Yazar birkaç nağmenin isimlerini değiştirmiştir. Orijinali değiştirerek konuyu Korkut’a adapte etmek istediğini görmemek mümkün değildir. Birkaç cümleyle Korkut’a aitmiş gibi adına bağlı yalan efsaneler yaratılmıştır.

Bu arada, “Elim-ay” derleme kitabına dâhil edilen diğer efsanelerde de durumun aynı olduğu söylenebilir. Sadece bu makalede bütün bu suni efsaneler, tahlil edilemez. “Uşar uluması”, “Jelmaya”, “Targıl tana”, “Elim-ay, halkım-ay”, “Auppay”, “Sarın” gibi efsanelerin orijinal kayıttaki söylenmediğini hatırlatmamız yeterlidir. Bununla birlikte adı geçen enstrümantal küyeler, Nişan tarafından da söylenmemiştir. “Elim-ay” kitabına ise sonradan eklenmiş konuları olan diğer notlu metinler, dâhil edilmiştir. Burada ortak olan şey, hepsinin Korkut adı altında birleştirilmesidir. Korkut hakkındaki “yeniden keşfedilen” bilgiler vasıtasıyla bazı kimseler, ünlenmek isteyebilir. Bütün bu sapmalar, Nişan’ın müzik nağmeleri etrafında gerçekleştirilen sapkınlıklar yanında bir hiçtir. Kitabın yazarı herhangi bilimsel ispatlamaya başvurmadan bütün bu nağmeleri, efsanevi

Korkut'a atfetmektedir. Öncü akademisyenler tarafından Korkut'un tarihî prototipi hâlâ belirlenememişken bu tür ifadeler, gündeme gelmektedir. Korkut'un yaşadığı Orta Çağ devrinde, kopuz çalma geleneğinin olup olmadığı bilimsel olarak henüz ispat edilememiştir. Mesela, Nişan'ın 13 nağmesi içinde "Uşar uluması" geçmez. Bu isme sadece Korkut tarafında yazılan "Elim-ay" derleme kitabında tesadüf edilmektedir. Bazı kimse-ler, daha sonra bu hayal ürüne bir varyant daha ekleyerek işi tamamen karmaşık hâle getirmiştir.

Nağmenin ilk ismi "Tazı uluması"dır. 4-5 tempolu ses benzetmesinden oluşan bu nağme, kısa bir fragman oluşturur. Bu çok kısa nağme, "Elim-ay" kitabında Korkut'un "Uşar uluması" adlı enstrümantal eseri olarak temsil edilir. Eserin uzunluğu, nereden alındığı bilinmeyen başka bir eserle uzatılmıştır. Müzik konusu Nişan'ın nağmelerinden büsbütün farklıdır. Yazar, Nişan'ın müzik fragmanlarını halk bestekârı İhlas'ın kopuz küylerine çok benzeyen başka notlu kaynakla değiştirmiştir. Bu, sahteci değiştirme işidir.

Bir yanılığdan daha bahsedelim. M. Jarkinbekov, "Uşar uluması" küyünün Nişan'dan kaydedildiğini söylüyorsa da A. Kazakbayev, Nişan'dan tek kelime bile söz etmemiştir. A. Kazakbayev, kolaylıkla Korkut'un küy müellifi olduğunu, M. Jarkinbekov ise onu icra eden kişi olduğunu ifade eder. "Uşar uluması" küyüne dayanarak şu sonuçlara varılabilir:

1. Nişan'ın orijinal kaydında "uşar" kelimesi geçmez ve "Uşar uluması" müzik eseri yoktur.

2. "Tazı uluması" olarak adlandırılan kısa bir entonasyon var ve bu gelişmiş müzik eseri olamaz. Burada sadece fragmanlar var. M. Jarkinbekov'un varyantı Nişan'ın icra ettiği nağmesiyle hiç uyum sağlamaz. İkisi hem uzunluk hem konu bakımından tamamen farklıdır.

Birincil kaynağın böylesine başarılı sahtecilikle değiştirilmesine rağmen "Uşar uluması" sıkça yayımlanmakta, bir kitaptan diğerine geçmektedir. Bu durum, halk bilimi teorilerinde uzman olmayan kişilerin halk bilimiyle ilgilendiklerinin göstergesidir (Rink, 2002: 56-86).

"Auppay nağmesi". Adı geçen nağme orijinal kayıtlarla uyum sağlamamaktadır. Nişan, nağmeyi 3/4 müzik boyutunda çalmakta, kitapta ise nağme 2/4 boyutunda deşifre edilmektedir. M. Jarkinbekov'ta Nişan'a ait olan iki heceli ölçü yoktur. Orijinal kayıt üzerinde böylesine kaba deşifmelerin yapılmasına rağmen uzun yıllar, Korkut'un müzik mirasının suni yollarla yapılması konusunda herkes sessiz kalmaktadır. Aynı şey, "Targıl tana" küyü hakkında da söylenebilir. Bazı sesler dışında Nişan'ın gelişmiş kopuz nağmesi yoktur. Korkut'a atfedilen "Targıl tana" küyü nereden geldiği hakkında bilgimiz yoktur. "Elim-ay" kitabında küyün ilk defa Nişan'dan kaydedildiği söylenmektedir. Ama orijinal kayıt metni bambaşka notlarla değiştirilmiştir. Bu nağme İhlas'a ait küylerin müzik enstalasyonlarını hatırlatmaktadır.

Sonuç

Nişan Şamenuh'dan kayıtlara geçirilen kopuz nağmelerinin ne kadar çok değiştiği kolayca fark edilebilir. Bu makalenin yazarı, bu meseleyi daha önce pek çok kez uluslararası seviyede, Rusya ve diğer ülkelerdeki yayınlarda gündeme getirmiştir. Buna rağmen gereken tepki alınamamıştır. Kaldı ki, Kazakistan'daki UNESCO bölgesel bürosu tarafından ortaya atılan Korkut'un sözde müzik mirası, Orta Çağ'ın manevi mirası olarak kabul edilmiştir. Bu durum, UNESCO ile ilişkisi düşünüldüğünde, konunun halk bilimi ve etnik tarih uzmanları tarafından yeniden araştırılmasını zorunlu kılmaktadır.

Birincil kaynağı olmayan eski müzik mirasının bilim sahasında kullanılması görülmemiş bir durumdur. Bu tespit, sadece Korkut'un müzik mirasını "yaratan" sözde araştırmacılara değil, aynı zamanda yıllardır susmakta olan müzik araştırmacılarına eleştiridir.

Günümüzde Korkut'un müzik mirası hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Kazakistan'da Korkut'un müzik mirasıyla ilgili yayımlanan tüm bilgiler, sahte de-ğıştirmelere dayanan sahte işlerdir. Türk dünyasının akademik çevresi bu tür çalışmalar-la yanıtlanmamalıdır. Bu yüzden Korkut'un müzik mirasıyla ilgili daha önce yayımlanan bilgiler ve temelsiz iddialar, gerçeğin hermeneutik açıdan incelenmesi yöntemiyle yeni-den gözden geçirilmelidir.

Dresden ve Vatikan kütüphanelerinde korunan "Dede Korkut Kitabı" yazılı abide-leri sayesinde Korkut'un ismi, sadece Türkçe konuşan ülkelerde değil, bütün dünyada tanınmıştır. Dolayısıyla, Korkut'un müzik ve şiir mirası üzerine yapılan araştırmalar arkeoloji, etnografya, etnoloji ve halk biliminin son metodolojik usullerini esas alarak bilimsel seviyede yürütülmelidir.

YAZARLARIN KATKI DÜZEYLERİ: Çalışmada bütün yazarlar ortak katkı sunmuşlardır.

ETİK KOMİTE ONAYI: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

FİNANSAL DESTEK: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

NOTLAR

1. Deşt-i Oğuz, A. Konıratbayev.

KAYNAKÇA

- Abikenov, Zh.O. "Korkyt Ata and Shamanic Values". *Vestnik Kazahskogo Natsiyonalnogo Universiteta İm. Al Farabi* 75 (2021): 52-60.
- Alimbekov, R. ve Kazakbaev A. "One Historical Truth in The Korkyt Legend", *Opción, Año* 35, 90/2 (2019): 161-171.
- Anikeva, T. A. "Kitab-i Dedem Korkut, Kak Pamyatnik Knijnogo Eposa". *Eurasian Studies* Vol 1 (2015). 113-130.
- Aytmuhambet, J. A. "Korkut Ata v Kazahskom Folklore i literatüre", *EvrAziyskiy Soyuz Uçenih (ECV)* 26 (2016): 59-63.
- Drevnosti Kirgizskoy Stepi i Orenburgskogo Kraya. *Sost. İ. A. Kastane. Orenburg*, (1910).
- Divayev. A. *Tartu*. Almatı, (1992).
- Konıratbayev, A. *Kiniga Moyego Deda Korkuta*. (çev. Avelbek Konıratbayev) Almatı: Jazuvsı, 1986.
- Jarınbekov, M. Korkut. *Eslim-ay*. Sost. Almatı: Öner, (1987).
- Joldasbekova, M. ve Şadiyevoy, G. *Kiniga Moego Deda Korkuta*. Astana: Tsentri Korkutovedeniya Pri Kazahskom Natsionalnom Universitete İskusstv. (2019).
- Kazakbayev, A. *Korkut Ata. Legem i Kuyi*. Astana, (2018).
- Kazahstan. *Natsionalnaya Ansiklopediya*. Almatı: Kazahskaya Ansiklopediya. C. 6, 2004.
- Konıratbay, T. ve diğeri. "Study of the Heritage of Korkyt in the Turkic World", *Asian Social Science* 21 (2015): 1911-2017.
- Konıratbay, T. A. "Korkut v Folklore TurkoYazıçılığın Narodov". *Navçnaya Diskussiya, Voprosi Filologii İsusstvedeniya* 11 (2016): 8-16.
- Kultura Kazahstana, *Ansiklopedičeskiy Spravoçnik*. Almatı: Aruna, (2010).
- Lerh. P. Arheologičeskaya Poezdka v Turkestanskiy Kray v 1867 Godu. *SPB*, (1876).
- Literatura Kazahstana, *Ansiklopedičeskiy Spravoçnik*. Almatı: Aruna, (2010).
- Michael, E. Mecker. "The Dede Korkut Ethic", *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 24, (2009): 395-417.
- Nabiyeva, U. A. "Kitab-i Dede Gorgud, Drevnih Pamyatnik Ozanskogo", *Vestnik Vyatskogo Gosudarstvennogo Gumanitarnogo Universiteta* (2014): 127-132.
- "Pamyatnik s Arabsko-Tatatskoy Nadpisu v Başkıriri", *EVORAO, Zapiski Vostoçnogo Otdeleniya Russkogo Arheologičeskogo Obşestva. T. IX.* (1859).
- Türkistan Mejdunarodnaya Ansiklopediya. Almatı: Kazahskaya Ansiklopediya, (2000).
- Rink J. "The Profession Of Music". *The Cambridge History of Nineteenth Century Music, Cambridge:Caubrigeuniv Press* (2002): 55-86.
- Seydimbek, A. *Kazahskoye İskusstvo Kiyoy*, Almatı, (2002).